

Lutheranizm'in teolojik tanımlamaları etrafında şekillendiği görülmektedir. Daha doğrusu yazar henüz sosyal sorunlarla yüzleşip denenmemiş olan Lutheranizm'in ilk dönem öğretilerinin bir savunusunu yapmaktadır. Nitekim kitabın önsözünde bu çalışmasının daha çok teoloji öğrencileri ve rahiplere yönelik olduğu dile getirilmektedir. Dolayısıyla kitap kilise açısından daha kullanışlı görünmektedir. Bu nedenle Lazareth'-in çalışmasının, taşıdığı isimde yer alan "sosyal etik" önerilerinden çok "teolojik etik" bağlamında değerlendirilmesi pek yanlış sayılmaz.

Hakan OLGUN

(Araş. Gör., O.M.Ü., Sos. Bil. Enst.)

The Promise Of Lutheran Ethics

Karen L. Bloomquist ve John R. Stumme, ed.

Fortress Press, Minneapolis, 1998. 247 s. (ISBN: 0-8006-3132-3).

Lutheran etiğin vaatlerinin tartışıldığı kitap editörlerin birer giriş yazılarından sonra farklı yazarların kaleme aldığı yedi makaleden oluşmaktadır. Kitabın sonuna, makale yazarlarının Lutheran etiğe ilişkin karşılıklı tartışmaları "A Table Talk on Lutheran Ethics" adıyla eklenmiştir. Kitabı oluşturan makalelerin özünü Lutheran etiğin sosyal yaşama katkısı oluştururken, aslında çağdaş sorunlarla yüzleşen Lutheran etiğin temelindeki Lutheran teoloji tartışılmaktadır.

Robert Benne'e ait ilk makale "Lutheran Ethics: Perennial Themes and Contemporary Challenges" başlığını taşımaktadır. Benne öncelikle dinsel aklanma ve Tanrı'nın iki krallığı gibi Lutheran etiğin klasik temalarını sıralar. Bunlar, "Lutheranizm'i Hi-

ristiyan etiğin anlamıyla uygun kılan" merkezi temalar olarak nitelendirilir. Ancak Benne çağdaş sosyal sorunlar karşısında Lutheran etiğin temel öğretilerinin teolojik, eklesiastik ve epistemolojik sorunları olduğunu dile getirmektedir. Lutheran etiğin teolojik sorunu imanla aklanma doktrinine ilişkindir. Yazar insani eylem ve iradeyi gerektirmeyen bu dinsel aklanma tarzında Lutheran etik için bir teşvik etkisi görmemekte ve Lutheran etiğin böylesi eylemsiz bir aklanma durumuna indirgenmesini eleştirmektedir. İnsani etkinliği işlevsiz kılan teolojinin kendi etiğini sağlamada da bağlayıcı olamayacağını öne sürmektedir. Benne, Lutheran etiğin teolojik sorunu "Lutheranlar bu kaotik dünyayı cevaplamak istiyorlarsa Hıristiyan yaşamına ilişkin daha özel bir tasarıma ihtiyaçları vardır. Zira sadece aklanma öğretisine güvenerek bunu yapamazlar" diye özetlemektedir (s. 28). Lutheran etiğin eklesiastik açmazı konusunda Benne, kilisenin etik yaşam üzerine günümüzdeki etkisizliğini dile getirmektedir. Ona göre Lutheran etiğin en büyük eksikliği bir ahlak ortaklığı olarak kilise geliştirmeyi ihmal etmesidir. Etik sorunları aşmak için Lutheranlar artık farklı bir kilise anlayışı geliştirmek zorundadırlar. Nitekim kilise "bir ahlak ve nitelik birliğidir" (s. 28). Benne'in Lutheran etiğin bir başka açmazı olarak dile getirdiği epistemolojik problem ise postmodern dünyadaki akıl krizine ilişkindir. Yazara göre Lutheranlar dünyevi problemleri çözmek için Tanrı tarafından bir araç olarak verilen akıla sürekli olarak baş vurmuşlardır. Ancak çağdaş toplumda yönlendirici normlar konusunda ahlaki akıla daha çok misyon yüklenmektedir. Bu durumda, geleceğin Lutheran etiğinin ahlaki bir toplum oluşturma konusunda akıl gibi yapıcı bir etkiye sahip olup olamayacağının sorgulanmasını önermektedir (s. 30).

"The Twofold Center of Lutheran Ethics: Christian Freedom and God's Commandments" adlı makalesinde Reinhard Hütter, Benne'nin yaptığı gibi Lutheranizm'in temel teolojik öğretilerini etik sorunlara ilişkisi açısından yorumlarken ondan farklı olarak, etik sorunlarla yüzleşme sırasında karşılaşılan açmazları Lutheran teolo-

jinin öğretilerine değil, çağdaş eleştirilerin hatalı değerlendirmelerine dayandırmaktadır. Bu nedenle Hütter, etik sorunlar karşısında Lutheran teolojiye yöneltilen eleştirileri “Protestan yanılığı” olarak nitelemekte ve makale boyunca bu yanılığı cevaplamaktadır. Hütter Protestan yanılığının, öncelikle bütün teoloji ve etiğin “sadece imanla aklanma” maddesine indirgenmesinin bir sonucu olduğunu dile getirir. Bu indirgeme, aklanma öğretisine göre inanan bir kimsenin maddi istekleri konusunda bütünüyle özgürleştiği ve incilin hukukun gücünü yıktığı zannını doğurmuştur (s. 33-34). Böylece Protestan yanılığı içindeki tenkitçiler Hıristiyan özgürlüğünü sorumsuzluk ve hukuktan bağımsızlık şeklinde anlamışlardır. Oysa yazara göre “Hıristiyan özgürlüğü, bir yaşam tarzı olarak Tanrı'nın emirlerinin uygulamasının cisimleşmesidir” (s. 33). Nitekim Luther'in "Bir Hıristiyan her şeyin özgür efendisidir ve hiçbir şeye bağımlı değildir. Öte yandan aynı Hıristiyan her şeyin itaatkar hizmetçisidir ve her şeye bağımlıdır" söylemine yöneltilen modern yaklaşımı, bu ifadenin ikinci cümlesine görmezden gelerek ilk cümlesini öne çıkarmakla suçlamaktadır (s. 41).

Hütter, Hıristiyan özgürlüğü ile Tanrı'nın emirleri arasında, Lutheran etiğin sağlanması açısından birkaç maddede özetlediği bir ilişkilendirmede bulunmaktadır: Tanrı'nın emirleri inananların Tanrı'yla birleşen yaşamlarını düzenler ve somut bir ahlaki topluluk oluşturulması için Tanrı'nın emirlerine ihtiyaç vardır. Bu ahlaki topluluğun oluşturduğu manevi disiplin içinde Tanrı'nın emirleri diğerlerine karşı nasıl davranılacağını öğretir. Ekonomik ve teknolojik gelişmeler insanları sınırsız isteklere yöneltmekte ve modern anlayış mutluluğu bu isteklerin tatminine bağlamaktadır. Tanrı'nın emirleri insanlığın dünyevi isteklerini hoş karşılamakla birlikte mutluluk Tanrı'nın insanlık için belirlediği nihai hedefe ulaşmaktır. Bu da, bireysel ihtiraslardan çok komşu sevgisinin oluşumunu sağlar. Tanrı'nın emirlerinin uygulanması insanları Tanrı'yla bütünleştirdiğinden gerçek Hıristiyan özgürlüğünü sağlamaktadır. Yazara göre

artık yapılması gereken, bu Hıristiyan özgürlüğünü keşfetmek için Tanrı'nın emirlerinin yeniden ele geçirilmesidir. Bu süreçte insanlara doğal hukukun bir özeti olarak On Emir yardım edecektir (s. 50). Lutheran etikten umutlu olan yazar, makalesini "reformasyon geleneğindeki Hıristiyan etiğin Tanrı'nın emirlerini hatırlamada ve dünyamızda karşılaştığımız pek çok güçlük ve meydan okumayı Tanrı'nın emirlerinin emniyetli ve sağlam ışığı altında yorumlamada yeterli olacağı" inancını dile getirerek bitirir (s. 53).

Martha Stortz "Practicing Christians: Prayer as Formation" adlı makalesinde Lutheran etiği belirli uygulama ve ibadetlerle biçimlendirilmiş bir düzen etiği olarak tanımlar. Toplumsal düzenin sağlanması açısından kişisel ibadetler ve bunların toplumsal yapıcı etkileri irdelenmektedir. Yazara göre Hıristiyan ibadeti aslında bir tür ahlaki imalardır. Bu durumda ibadet Hıristiyan yaşamının uygulamalı görünümünü ifade etmektedir. Kesin kuralları olan bu ibadet yaşamı, Mesih topluluğunu oluşturmanın yanısıra etik zafiyete uğramış olan Hıristiyan toplumunun kendine gelmesine imkan verir (s. 68). Bu ibadetlerin etik açısından pratik anlamı ise bir cümleyle özetlenmektedir: "İbadet sırasındaki uygulamalar komşumuzun ihtiyaçlarıyla ilgilenmemizi ve onu bir lütuf olarak görmemizi sağlar" (s. 71-72).

"African American Lutheran Ethical Action: The Will to Build" adlı makalesiyle Richard Perry Amerikada'ki Afrikalıların bu kıtada yaşadıkları etnik sorunlardan ve kölelikten kurtularak özgürleşmeleri süreciyle ilgilenmektedir. Makalede Afrikalı Amerikan topluluğunun tarihsel ve çağdaş tecrübesi içinde özgürlük temasına değinilmektedir. Perry özgür toplum oluşturma idealinin gerçekleşmesinde Lutheran etiğin anlamını ele alırken, Protestanlığın baskılarından özgürleşme prensibine güvenmektedir. Özgürlükçü etik davranışın en temel kaynağı Kutsal Metin'dir. Kutsal Metin, toplumun özgürlük mücadelesini sürdürmeye ilişkin yeni açılımlar içerir. Nitekim Eski Ahit'in *Çıkış* bölümünde ve Pavlus'un *Galatyalılara Mektubu*'nda Tanrı'nın özgürlükçü imajı etik davranışın teolojik dayaa-

naklarını oluşturmaktadır. Bu yönüyle kutsal metin tarihi ile Afrika-
lı Amerikalıların özgürlük arayışları arasında paralellik kurulmak-
tadır. "Etik davranışın hedefi bir özgürlük toplumu kurmaktır... Bu
özgürlük manevi özgürlükten daha fazlasıdır ... Bu tarihsel olarak
etik davranışın toplum yaşamının yerini belirlemesini ve değerini
artırmasını içerir" (78-79).

Yazar 1837'de köleliğe tepki adına toplanan Lutheran
Franckean Sinodu'nun amacını "evrensel kardeşlik" oluşturmak o-
larak tanımlar ve bu sinodda öne çıkarılan söylemleriyle Martin
Luther ile yine bir özgürlük savaşçısı olan Martin Luther King'in i-
fadeleri arasında bir benzerlik bulunduğunu dile getirir (s.91). Ya-
zar bu sinodla sembolize ettiği Lutheran özgürlük öğretisinin köle-
liğe başkaldırdığını ileri sürerken, Amerikan İç Savaşı sırasında
Ameriki'daki Lutheran kiliselerin köleliğe yönelik farklı tutumları-
na yer vermemektedir. Lutheran etiğin çağdaş sorunlarla yüzleşti-
rilmesi sürecinde, kölelere özgürlüğü savunan kuzey bölgesi
Lutheran kilisesinin özgürlükçü tavrı yanında, köleliğin devamını
savunan güney bölgesine ait Lutheran kilisenin köleliğin devamı
yanında bir tutum sergilemesi de ele alınabilirdi. Hatta, güney
Lutheranların köleliğe dinsel bir meşruiyet tanıyan teolojik gerekçe-
leri tartışılabilirdi.

James Childs "Ethics and the Promise of God: Moral Authority
and the Church's Witness" adlı makalesinde tartışacağı konuyu şu
sorusuyla özetlemektedir: "Hıristiyan toplumu ve Lutheran kilisesi
olarak etik sorunlarında insanları teşvik eden ve onlara güven sağ-
layan nasıl bir söylem geliştirebiliriz?" (s. 98). Bu soru bağlamında
Childs'in ele aldığı temel Lutheran öğretisi "iki krallık" doktrinine i-
lişkindir. Bu doğrultuda da etiğin eskatolojik hedefine yönelik bir
tanımlama yapmaktadır: Lutheran etiğin "eskatolojik vaat ve ümidi
bu dünyanın Tanrı'nın krallığına dönüşüp tamamlanmasıdır" (s.
103). Makalede kilisenin etik sorunlara eskatolojik çareler üretmesi
ile Lutheran teolojideki iki krallık öğretisi arasında ilişki kurulması

tavsiye edilmektedir. Ancak Luther'in, bireysel yaşamın Tanrı krallığı öğretisi içinde sevgiyle yönlendirilmesi, toplumsal yaşamın dünyevi krallık içinde hukuk ile idare edilmesi doktrini değerlendirilirken, bu doktrinin gerçekçi karşılığının yaşanmasındaki eksikliklere de dikkat çekilmektedir. Nitekim yazara göre, incilin sevgiyi öneren söylemine bağlı kalındığında, onun içeriğinin günümüz sosyal sorunlarına nasıl cevap verdiği sorgulanmalıdır. Örneğin incil kölelik sorunu hakkında bağlayıcı bir ifade içermemektedir. İncilin mesajı bedensel özgürlükten çok manevi özgürlüğü salık vermektedir.

Biri dünyevi diğeri manevi yaşamı işaret eden bu iki iman fonksiyonunun etkinleştirilmesi ise kilisenin otoritesindedir. Dolayısıyla yazar, kilisenin toplum içinde sosyal yaşamın ahlaki sorunlarının çözümünde kilisenin misyonuna vurgu yapmakta ve beklenen tanrısal geleceğe ulaştıracak etiğin sorumlusu olan vaad topluluğunu, yani kilise fikrini savunmaktadır (s. 103). Tanrı krallığına ulaşım sürecinde gerekli olan etik kontrolü kiliseye bırakan ve kutsal metin kapsamındaki ahlaki emirleri bağlayıcı gören yazar, bu emirlerde komşuya ve bütün topluma karşı sevgiyle cisimlenen beş genel kural çıkarmaktadır: özel yaşama saygı göstermek, yaşamın kutsallığına saygı göstermek, adaletli davranmak, doğru konuşmak ve evliliği de içerecek şekilde vaadlere sadık kalmak (s. 110). Bu durumda kiliseye, iki krallık öğretisine bağlı kalarak, ancak dünyevi alanda yaşanan toplumsal ahlak sorunlarının çözümünde Kitab-ı Mukaddes hukukunun dinsel değil sosyal telkinlerini dillendirmesi tavsiye edilmektedir.

David Fredrickson tarafından kaleme alınan "Pauline Ethics: Congregations as Communities of Moral Deliberation" adlı makalede çağdaş Lutheran etiğin kaynağı olarak Pavlusçu etik tartışılmaktadır. Burada Pavlus'un etiğe ilişkin herhangi bir tavsiyesine yer verilmemekte ancak Pavlus'un, toplum içindeki insanların ortak yaşamlarını iyi ya da kötü yönde etkileme gücüne sahip olduğu kanaati dile getirilmektedir. Fredrickson, ahlaki sorumluluk taşıyan top-

lum olarak Pavlusçu kiliseyi işaret etmekte ve Pavlus'un cemaat anlayışı ile Yunan şehir meclisleri (*ekklesia*) arasında bir paralellik kurmaktadır. Buna göre inananlar topluluğunun yeri, uzlaşmanın ikna ile sağlandığı ve engelleyici olmayan bir itidal ortamıdır (s. 117). Yani Pavlus açık ve kapsayıcı demokratik topluluğu niteler şeklinde cemaati bir politik metafor olarak benimsemektedir (s. 119). Yazar toplumsal ittifak ve anlayışa dayandırarak açıkladığı Pavlusçu etiğin belirleyici unsuru olarak insanı görmektedir. Pavlus ahlaki yaşama ilişkin olarak evrensel bir düzeni ya da herhangi bir ahlak sistemini taklit etmeyi veya özel bir tarihsel geleneğe uygunluk sağlama gereğini dile getirmemiştir. Bu ahlaki yaşam aslında tanrısal emre itaat da değildir. Toplumsal açıdan ahlaki yaşam o toplumdaki kişilerin tecrübe ederek oluşturdukları bir mutabakatın yansıtmaktadır (s. 120).

Larry Rasmussen ve Cynthia Moe-Lobeda tarafından kaleme alınan "The Reform Dynamic: Addressing New Issues in Uncertain Times" adlı makalede iman ve ahlaki değerler arasındaki ilişki sorunu liberal teolojik bir metodla ele alınmaktadır. Makalede öncelikle Luther'in öğretileri doğrultusunda, insanları yakalayıp sınırlayan esaret sisteminden Protestan özgürlük prensibi sayesinde kurtuluş önerilmektedir (s. 133). İncilin inananların bütün ihtiyaçlarını kapsadığı ve insanları o anın ihtiyaçlarına karşılık verme becerisi gösteremeyen kurumlardan özgürleşmeye yönelttiği ifade edilmektedir. Nitekim "acı çekip baskı altında kalmaya gerek yoktur" (s. 143). Kaldı ki Luther'in temel vurgusu da Katolik kilisenin teolojik pişmanlık uygulamasının bir esaret durumu oluşturduğuna ilişkindir. Yazarlara göre günümüz dünyasında uygulamalardaki sınırlılık insanları "dayanılmaz bir yaşam tarzına" sürükleyeceğinden özgürleşme, teolojik vaadleri içeren davranışların daha katlanılabilir bir dünya kurmak için yeniden düşünülüp şekillendirilmesini gerektirmektedir.

Etik gerekçeler doğrultusunda teolojik vaatlerin yeniden anlamlandırılması söylemiyle Rasmussen ve Moe-Lobeda, Luther'i açıkça tartışma konusundaki diğer yazarlardan daha cüretlidir: "Luther'in günahkarın aklanmasına ilişkin radikal öğretisi ve haç teolojisi onun sosyal teorisini yeniden düzenlemeye yetmez. Onlar ortaçağa ait olmakla birlikte ancak Lutheran etiğin atası olması nedeniyle önemlidir ve antisemitiktir" (s. 142). Son olarak makalede, çağın gerekleri doğrultusunda etik düzenlemelerin yeniden anlamlandırılması için Lutheran etiğin çağdaş sorunların çözümüne yönelik bazı önerileri sıralanmaktadır. Bunlar ana başlıklarıyla, çevrenin korunması, doğal kaynakların ve ekonomik kazanımların adil paylaşımı, teknolojik gelişmelerin kullanımının yaygınlaşması, ahlaki sorumluluk anlayışının geliştirilip dinsel özgürlük ortamının sağlanması gibi evrensel değerler içermektedir. (s. 148). Yazarlara göre bu düzenlemelerin sağlanması için hukuksal bir kontrol da gerekmektedir. Ancak bu önerilerin uygulanması için gerekli dinsel telkinlere yer verilmemiştir.

Kitapta yer alan bazı makalelerde Luther'in teolojik öğretilerinin çağdaş etik sorunlarla yüzleşmede yetersiz kaldığı savunulurken, bazılarında bu teolojik öğretilerin yanlış yorumlandığı dile getirilmektedir. Lutheranizm bu tartışmalara yol açan ilk bölünmeyi Luther'den hemen sonra tecrübe etmişti. Luther'in doğrudan Katolisizm'e muhalefet etme gerekçesiyle alternatif bir teoloji geliştirmesi kendi misyonu açısından anlaşılabilir. Ancak eylesiz bir imanla aklanma, bu aklanmada insani iradenin etkinsizliği ve iki krallık doktrini bağlamında dünyevi otoriteye itaat gibi doktrinleri günümüz etik sorunlarının çözümü açısından önemli bir güçlük doğurmaktadır.

Aslında Lutheranizm bu açmazını ortadan kaldırabilecek fırsatı çok erken dönemde yakalamıştı. Luther'in Protestan teolojiiyi ilk sistematize eden reformcu arkadaşı Phillip Melanchthon, dogmatik Lutheran öğretileri insan faktörünü merkeze alan bir yaklaşımla "uygulanabilir" bir tarzda yeniden yorumlamıştı. Aynı zamanda bir

hümanist olan Melanchthon, en azından ahlaki yükümlülükler açısından insana bazı sorumluluk alanları bırakmayı denemişti. Ancak Melanchthon'un teklifinin Luther'in öğretilerine katı bağlılık gösteren tutucuların kaleme aldığı Lutheran kodekslere girmesi engellenmiş ve günümüz Lutheranları insani etkinsizlikle çözümü mümkün olmayan çağdaş etik sorunlara insani yetkinliği dahil etme arayışıyla başbaşa bırakılmıştır. Gelecekte daha da artacak olan etik sorunlar karşısında Lutheran geleneğin sürekli bir devinim içerisinde olacağı ve her geçen gün Melanchthon'un yorumuna yaklaşacağı söylenebilir.

Hakan OLGUN

(Araş. Gör., O.M.Ü., Sos. Bil. Enst.)

Church And State: Lutheran Perspectives

John R. Stumme ve Robert W. Tuttle, ed.

Fortress Press, Minneapolis, 2003. 219 s. (ISBN: 0-8006-3604).

Lutheran öğretiler bağlamında kilise-devlet ilişkisinin ele alındığı kitap, editörlerin kaleme aldığı giriş yazıları ile başlamakta ve iki kısım altında toplanan makalelerden oluşmaktadır. Birinci kısımda Lutheran gelenek içerisinde yer alan kilise-devlet ilişkisinin teolojik tanımlamaları yer alırken ikinci kısımda bu teolojik öğretilere dayanan bu ilişki sürecinde seküler hukukun soruna bakışı ele alınmıştır.

"The Tradition Revisited" başlığını taşıyan ilk kısım Mary Jane Haemig'in "The Confessional Basis of Lutheran Thinking on Church-State Issues" makalesiyle başlamaktadır. Haemig öncelikle Lutheran öğretiler doğrultusunda kilise ve devlet tanımlamasını yapmaktadır. İnananlar topluluğunun oluşturduğu kilisenin mis-